

Екологічна мета сталого розвитку регіону визначається, як підтримання певного балансу у ланцюгу «вихідний природний ресурс – урбанізація – урбанізований природний ресурс». Цей ланцюжок має бути замкнений через інформаційні канали моніторингу та збору статистики, а також системи підтримки прийняття управлінських рішень. Власні моделі та розрахункові методики, що застосовуються в кожній конкретній предметній області, при створенні імітаційної моделі сталого розвитку будуть лише постачати інформацію на нульовий рівень ієрархічного опису.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Бутко М. П. Методологічні основи оцінки рівня інтелектуального розвитку регіональних господарських систем / М. П. Бутко, С. С. Кислинський // Регіональна економіка. – 2015. – №4(78). – С. 5-12.
2. Герасимчук З. В. Стимулювання сталого розвитку регіону : теорія, методологія, практика : Монографія / Герасимчук З. В., Поліщук В. Г. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
3. Жук П. В. Оцінка використання природних ресурсів Карпатського регіону України на принципах сталого розвитку / П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2014. – № 1(71). – С. 52-65.
4. Куліш І. М. Забезпечення сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів на вступ до ЄС: на прикладі Польщі / І. М. Куліш // Регіональна економіка. – 2015. – № 2(76). – С. 96-104.
5. Майорова Л. В. Ефективні моделі соціально-економічної орієнтації регіональної політики / Л. В. Майорова // Економіка та держава. – 2014. – № 9. – С. 141-145.
6. Примостка О. О. Методичні підходи до оцінки індикаторів якості життя населення України / О. О. Примостка // Регіональна економіка. – 2016. – № 2(80). – С. 80-88.
7. Ходико Д. І. Формування бальної оцінки рекреаційного потенціалу територій / Д. І. Ходико, О. В. Кривень // Регіональна економіка. – 2015. – № 4(78). – С. 81-89.
8. Щодо запровадження індикаторів сталого розвитку: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1160>.

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ CLASSIFICATIONS OF INTEGRATION PROCESSES IN A REGIONAL ECONOMIC SPACE

У статті досліджено і обґрунтовано класифікаційні ознаки інтеграційних процесів в регіональному економічному просторі. В результаті дослідження визначені та охарактеризовані основні поняття, що стосуються процесів міжрегіональної інтеграції, розкрито сутність і зміст інтеграційних процесів мезорівня та дано їх класифікацію.

Ключові слова: регіональна економіка, інтеграційна взаємодія, територіальна трансформація господарства, дезинтеграція, реінтеграція.

В статье исследованы и обоснованы классификационные признаки интеграционных процессов в региональном экономическом пространстве. В результате исследования определены и охарактеризованы основные понятия, касающиеся процессов межреги-

ональной интеграции, раскрыта сущность и содержание интеграционных процессов мезоривня и дано их классификацию.

Ключевые слова: региональная экономика, интеграционное взаимодействие, территориальная трансформация хозяйства, дезинтеграция, реинтеграция.

The article researched and substantiated classification features of the integration processes in a regional economic space. the study identified and characterized the basic concepts relating to inter-regional integration processes, reveals the essence and content of integration processes mezorivnya and given to their classification.

Key words: regional economy, integration cooperation, territorial transformation of the economy, disintegration and reintegration.

УДК 330:34(477).339.54.

Деркач Т.В.

кандидат географічних наук, доцент

Постановка проблеми. Одна з найбільш важливих проблем сучасної економічної науки полягає у необхідності формування єдиного економічного простору України. Її вирішенню сприяють внутрішні й міжрегіональні інтеграційні процеси, результатом яких покликане стати підвищення ефективності розвитку соціально-економічної системи регіону.

Взаємодія регіонів у межах території країни й встановлення взаємин між регіонами різних країн в економічних, соціальних й інших сферах представляється одним із ключових факторів, що сприяють підвищенню ефективності регіонального розвитку. А це, у свою чергу, є одним з найважливіших пріоритетів державних і регіональних органів влади.

Отже, дослідження інтеграційних процесів у регіональному економічному просторі та розробка моделей та механізмів такої взаємодії вимагає, насамперед, сформованого наукового фундаменту, невід'ємною частиною якого виступає упорядкування і класифікації інтеграційних процесів мезорівня.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення праць вчених-економістів, дозволяє відмітити, що загальне розуміння інтеграції пов'язують із описом стану: цілий, єдиний, нероздільний, пов'язаність, зв'язок; а також процесу: об'єднання, зв'язування, зближення, співробітництво, єднання [1]. Термін «інтеграція» по своєму сутнісному значенню має зв'язки й з такими поняттями, як: «кооперація», «централізація», «координація». Централізація є одним з механізмів здійснення інтеграції. Координація, як одна з функцій управління, може реалізовуватися в рамках інтеграції як стану або процесу, спрямованого на досягнення стану об'єкта управління, що характеризується єдністю й взаємозв'язком функціонування його складових частин [2].

Термін «інтеграція» має широку міждисциплінарну сферу застосування.

Одним з підходів до розвитку інтеграційних процесів у Європі стало прагнення створення єдиного співтовариства, що обговорювалося ще в XIX столітті Наполеоном, Джузеппе Мадзіні, Віктором Гюго та ін., під гаслом «Сполучені Штати Європи», що нерідко звучить й у XXI столітті, хоча за ці роки термін придбав як прихильників, так і супротивників [3].

Конкретні класичні теорії інтеграції останнім часом змінилися більш абстрактними підходами що дозволили обґрунтувати політику «груп по інтересах», коли інтеграція розглядається як процес, що призводить до перерозподілу сил, появи таких що виграли й програли країн-членів інтеграційного співтовариства й окремих категорій населення конкретних країн, різношвидкісного розвитку інтеграційних процесів в окремих учасників інтеграційного об'єднання.

Виходячи з існуючих підходів [4-6] до сутності феномена інтеграції, його можна визначити як процес й як стан, зближення, об'єднання суб'єктів на між або внутрішньодержавному рівнях, при яких можуть домінувати економічні, політичні й інші фактори; як суперечливе явище, обумовлене подібністю й одночасно розходженнями інтересів сторін.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження і обґрунтування класифікаційних ознак інтеграційних процесів в регіональному економічному просторі

Виклад основного матеріалу. Необхідність формування єдиного економічного простору регіонів диктує потребу в інтенсифікації економічної взаємодії між регіонами. В умовах сформованих й устояних внутрішньорегіональних і міжрегіональних ланцюжків формування доданої вартості

вирішення даного завдання представляється можливим при участі й всебічній підтримці держави, у зв'язку із чим необхідно чітко визначення її ролі, місця й характеру участі в стимулюванні інтеграційних процесів. При цьому важливо, щоб така участь із однієї сторони не нанесла збитку конкуренції, а з іншої сторони не була обтяжною для бюджетної системи. Дотримання даного обмеження вимагає вироблення відповідного механізму управління процесом регіональної економічної інтеграції, що дозволить забезпечити досягнення синергетичного ефекту від посилення й розвитку взаємодії регіонів країни.

Визнаючи за інтеграцією роль фактору, що впливає на соціально-економічний розвиток, слід зазначити, що саму інтеграцію не можна розглядати як стихійний процес, обумовлений винятково господарськими мотивами. Глибинною причиною інтеграційних процесів в економіці є об'єктивна економічно й історично обумовлена необхідність встановлення довгострокових господарських зв'язків між елементами соціально-економічних систем регіонів, що викликано в першу чергу нерівномірністю розподілу основних факторів виробництва.

Інтеграція, якщо судити за результатами її розвитку, являє собою більш високий соціально-економічний, політичний, державно-правовий і культурний рівень розвитку світового співтовариства держав і народів. Якщо інтернаціоналізація підвела насамперед передовий технологічний базис під всю систему світового співтовариства, то інтеграційні процеси повинні внести найбільший вклад у реформування людського суспільства, хоча не можна не помітити, що на цьому шляху поки що більше проблем, ніж успіхів.

Інтеграція, як об'єктивний феномен й як процес сучасного міжнародного життя – явище далеко не одномірне, неоднозначне, надзвичайно багате розходженнями в змісті, цілях, структурі внутрішніх взаємин, конструкціях владних відносин і т. д.

У XXI ст., коли в різних регіонах виникли й продовжують виникати не традиційні регіональні інтеграційні співтовариства, а перші суперструктури міжнародного значення, стає ясным, що ми маємо справу з явищами й процесами нового історичного порядку. Отже, під інтеграцією прийнято розуміти процес наростання тісноти зв'язків між об'єктами [7].

У цей час Україна перебуває в складній геополітичній й економічній ситуації: з одного боку, членство України у СОТ вимагає її енергійного й більш повного включення в процес міжнародного подолу праці, а, з іншого боку – незавершений період реформування економіки змушує приділяти більше увагу змінам, що відбуваються усередині країни в політичній й економічній сферах. Глобалізаційні процеси підсилюють вплив на внутрішнє життя України, а внутрішні процеси праг-

нуть протистояти виникаючим ризикам. У зв'язку із цим одним з можливих варіантів пом'якшення глобалізаційних ризиків і протистояння їм є активізація й зміцнення міжрегіональних зв'язків і процесів внутрішньої інтеграції з метою завершення формування єдиного економічного простору.

Концепція управління розвитком просторової інтеграції економіки регіонів України повинна бути спрямована на створення умов для гармонічного розвитку всіх регіонів України за допомогою розвитку як їх внутріукраїнської, так і міжнародної спеціалізації, найбільш повного й ефективного використання ресурсного потенціалу, посилення конкурентоспроможності на базі виявлення «точок росту», а також зміни способу життя населення на основі зміни відносини до людського капіталу й сприйняття його як важливої складової підвищення не тільки регіональної конкурентоспроможності, але й конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Україна має потужний природно-ресурсний потенціал, у якому виділяється її територіальний ресурс, що є основою для створення єдиного економічного простору. Його розміри й раціональне використання визначають політичну, національну, демографічну, соціальну й економічну своєрідність української держави. Економічний простір України стає важливим фактором соціально-економічного розвитку держави, але за певних умов цей фактор може придбати й негативний відтінок. Звідси, управління економічним простором, постійне відстеження тенденцій розвитку грають усе більш важливу роль при оцінці економічної й геополітичної ситуації в цілому. При цьому основою ефективного управління розвитком економічного простору країни виступає інтеграція її регіонів.

Інтеграція є процесом, спрямованим на посилення внутрішнього взаємозв'язку, на забезпечення органічної цілісності і єдності складових частин господарської системи. Цілісний взаємозв'язок між елементами єдиної системи створює інтеграційний ефект, в основі якого лежить можливість більш повно використати наявні ресурси для досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Таким чином, національна господарська система в процесі інтеграції являє собою не просто суму регіональних економік, а якісно нову структуру, що володіє певним синергетичним ефектом. Однією з головних цілей економічної інтеграції є використання переваг подолу праці, спеціалізації й кооперування виробництва для досягнення спільних інтересів. У зв'язку із цим може бути запропоноване наукове визначення регіональної економічної інтеграції – координація й взаємодія господарських комплексів регіонів на основі трансформації й взаємоув'язування їх економічних інтересів. Ключовими соціально-економічними системами, що лежать в основі управ-

ління процесами просторової інтеграції регіонів, є транснаціональні й трансрегіональні корпорації; міжрегіональний соціум; міжрегіональні ринки.

Досвід інтеграційної взаємодії регіональних систем дозволяє нам узагальнити наявну в сучасній науковій літературі класифікаційну базу досліджуваних процесів і запропонувати зведену класифікаційну таблицю (табл. 1). При цьому необхідно відзначити, що традиційно виділяють два основних типи інтеграції: інституціональну й приватно-корпоративну.

Таблиця 1

Види інтеграції інституціонального типу

№	Основи інтеграції	Види інтеграції
1.	по охопленню території й інститутів	– макроекономічна (або регіональна); – мезоекономічна (або міжрегіональна); – мікроекономічна (або локальна)
2.	по джерелах ініціації	– «зверху» (авторитарна або традиційна модель); – «знизу» > (ринкова модель)
3.	По сферах додавання	– економічна; – політична; – соціальна; – культурна
4.	за ступенем інтегрованості	– інтеграція на принципах асоціацій; – інтеграція на принципах агломерацій
5.	за особливостями прояву у багатоскладових суспільствах	– гетерогенна; – автономна

Примітка: Складено на матеріалах [8, 9]

Представлені в табл. 1 види інтеграції мають потребу в додатковій розшифровці. Приведемо основні ознаки інтеграції кожного виду.

1. Види інтеграції по охопленню території й інститутів:

– Макроекономічна (або регіональна) інтеграція – це процес господарського й політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між окремими національними господарствами. Він характеризується зрощуванням національних ринків товарів, послуг, капіталів і робочої сили різних держав, формуванням цілісного ринкового простору з єдиною фінансово-валютною системою, єдиною, в основному, правовою системою, створенням наднаціональних органів управління й т.д.

– Мезоекономічна (або міжрегіональна) інтеграція – процес створення нової вищестоящої системи, що утвориться на базі об'єднання ряду підсистем (регіонів однієї або декількох держав),

взаємодіючих між собою в соціально-економічній, політичній й іншій сферах. При цьому відбувається об'єднання деяких загальних функцій, вирішуються загальні завдання, розробляється стратегія й спільні програми розвитку, що в підсумку призводить до повного або часткового організаційного злиття в єдиний інтегрований регіон.

– Мікроекономічна (або локальна) інтеграція – процес злиттів і поглинань на рівні підприємств або виробничих галузей одного регіону або держави в цілому. Містить в основному економічну складову інтеграції. Основними причинами мікроекономічної інтеграції можна назвати: прагнення одержати й підсилити синергетичний ефект й ефект масштабу, скоротити транзакційні витрати та ін.

2. По джерелах ініціації:

– Інтеграція «зверху» (авторитарна або традиційна модель) – має на увазі владне рішення на рівні урядових кіл, обумовлене такими вищими державними інтересами, як геополітична стратегія, забезпечення національної безпеки, вибудовування «вертикалі влади», вирішення етнічних, соціальних й інших проблем.

– Інтеграція «знизу» (ринкова модель) – офіційне закріплення створення якоїсь єдності (регіон, союз та ін.), що виник на певному етапі розвитку суспільства в силу сукупності ряду передумов політичного, економічного й соціально-культурного характеру.

3. Види інтеграції залежно від сфери додавання:

– Економічна – має на увазі утворення єдиного економічного простору, що усуває обмеження вільного переміщення товарів, капіталів, послуг і робочої сили, консолідації виробництва й продуманої політики розміщення виробничих потужностей; створення благополучного інвестиційного клімату й т.д.

– Політична – це об'єктивний процес, що дозволяє досягти взаємовигідних результатів з меншими витратами для всіх суб'єктів-учасників. Він вимагає утворення формальних або неформальних інститутів для прийняття спільних рішень. Він також передбачає високий рівень усвідомлення політичними одиницями спільності інтересів і цінностей, наявність стійких взаємних очікувань. Цей процес може протікати на місцевому, національному й міжнародному рівнях.

– Соціальна – передбачає зближення, подолання роз'єднаності, а також зміну структури соціуму за рахунок процесів інтеграції. Соціальна інтеграція консолідує капітал громадськості, духовності, толерантності, комунікативності, знижує соціальну напруженість і т.д. Це дозволяє проводити погоджену політику в галузі освіти, охорони здоров'я, культури, створити необхідну систему заходів по охороні прав людини й соціальному захисту населення.

– Культурна – передбачає створення єдиного культурного простору, розширення міжнародних і міжнаціональних культурних зв'язків, створення нових механізмів соціалізації, інкультурації й самореалізації особистості. Підсилюється особистісна, емоційна й естетична погодженість між культурними значеннями. Можливе створення єдиних бібліотечних, архівних, музейних фондів і т.д.

4. По ступеню інтегрованості:

– Інтеграція на принципах асоціацій – передбачає збереження економічної й політичної автономії контрагентів. При цьому господарюючий суб'єкт-контрагент не піддається керуючому впливу наднаціональних або надрегіональних владних інститутів. Тут виникають такі форми співробітництва, як асоціації, союзи й стратегічні альянси.

– Інтеграція на принципах агломерацій – об'єднання утворюється в результаті часткової або повної централізації бюджетів суб'єктів інтеграції, утворення наднаціональних або надрегіональних владних інститутів, що проводять скоординовану політику у всіх сферах діяльності господарюючих суб'єктів-контрагентів (аж до повного злиття).

5. По особливостях прояву в багатоскладних суспільствах:

– Гетерогенна – означає, що границі, що розділяють суспільства на сегменти, стають більш прозорими (але не зникають) при встановленні границь суспільної єдності. Виникаюча згода між цими сегментами суспільства використовується для досягнення певних цілей (найчастіше це захист від зовнішніх ворогів). Подібні угоди й договори, що супроводжуються посиленням політичних, економічних і соціально-культурних зв'язків, несуть у собі потенціал регіоналізму. Відмітною ознакою гетерогенної інтеграції є постійне продукування консенсусу, що пов'язане з поступовим збільшенням диференціації інтересів різних сегментів суспільства.

– Автономна – це процес єднання усередині автономної одиниці. Мається на увазі наявність гомогенного суспільства. На відміну від гетерогенної інтеграції, тут потенціал конфлікту розподілу владних повноважень усередині інтегрованого цілого носить менш агресивний характер, тому дане об'єднання більш стійко й стабільно.

Найтіснішим чином з поняттям «інтеграція» пов'язано поняття «дезінтеграція», що також може трактуватися в різних аспектах. У загальнонауковому плані процес соціальної й економічної дезінтеграції – це продукт кризи, породженої внутрішніми або зовнішніми факторами, що характеризується розпадом єдиного інтегрованого утворення на окремі елементи, що прагнуть до максимальної самостійності й відособленості.

У політичному плані дезінтеграція означає домінування відцентрових процесів над доцентровими, розподіл владних повноважень колиш-

нього єдиного політичного утворення від центру до периферії.

Процеси інтеграції й дезінтеграції, засновані відповідно на доцентрових і відцентрових тенденціях, по суті, є частинами єдиного політичного процесу й зазнають сильного взаємовпливу. Розвиток інтеграційного процесу завжди пов'язаний з різними дезінтеграційними процесами, які можуть бути, по-перше, його передумовою, по-друге, наслідком, по-третє, протікати паралельно.

У вітчизняній науці стосовно інтеграційних процесів на пострадянському просторі останнім часом поширення одержує запозичене з юридичних наук поняття «реінтеграція» [10], що у політичному аспекті може розглядатися:

1) як відновлення, відтворення просторово, політично й економічно єдиного цілого;

2) як повторне об'єднання колишнього політичного й економічного об'єднання.

Введення в науковий обіг поняття «реінтеграція» вимагає уточнення й подальше теоретичне осмислення поняття «межі інтеграції», яке варто вводити для характеристики процесів, що відбуваються на пострадянському просторі. Дана дослідницька категорія в західній науці [11] розглядається переважно в контексті розвитку європейської інтеграції в напрямку меж розширення й/або поглиблення інтеграції.

Висновки. Отже, варто ввести критерії, по яких можна розглядати межі інтеграції в економічному просторі України. Так, якщо розглядати інтеграцію як процес, що має своє завершення, то логічно кінцевою стадією цього процесу варто визнати злиття держав, що інтегруються, державних утворень, регіонів і т.д. Щодо держав як політичних інститутів, одним з ознак яких є суверенітет, це реалізується у формі створення федеративних або конфедеративних союзів.

Стосовно міжрегіонального рівня співробітництва країн, що інтегруються, максимальним рівнем інтегрованості країн варто вважати стан, при якому регіони країн мають між собою прямі стійкі економічні, культурні, гуманітарні й т.д. зв'язки, але при цьому не відбувається політичне об'єднання держав.

Крім аналізу існуючих підходів до вивчення інтеграційних процесів, в процесі подальших досліджень потрібно зробити акцент на необхід-

ності уточнення й розрізнення понять, пов'язаних з регіональними особливостями інтеграційних процесів, оскільки вони охоплюють певну територію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лексин В.М. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.М. Лексин, А.Н Швецов. – М.: УРСС, 1997. – 372 с.

2. Кожурин Ф.Д. Процесс управления: системное исследование и разработка на примере регионов / Ф.Д. Кожурин. – М.: Мысль, 1988. – 215 с.

3. Географический энциклопедический словарь. Понятие и термины / глав. ред. А. Ф. Трешников ; редкол.: Э. Б. Алаев, П. М. Алимпиев, А. Г. Воронов [и др.]. – Москва : Сов. энциклопедия, 1988. – 432 с.

4. Ванеев Г.В. Метасистемный поход к оценке уровня развития регионов // Региональная экономика и социология. 2005, № 1 – С. 4-11.

5. Колінько Н. І. Принципи формування і функціонування ефективного механізму транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] / Н. І. Колінько, Г. М. Воляник. – Режим доступу : http://nvunfu.esy.es/Archive/2004/14_4/325_Kolinko_14_4.pdf – Назва з монітора.

6. Невелев О.М. Сталий розвиток регіону. Стратегічні напрями та механізми / Невелев О.М., Данилишин Б.М. – К., 2002 – 127 с.

7. Мікула Н. А. Роль євро регіонів формуванні регіональних кластерів / Н. А. Мікула // Вісник Львів. комерц. акад. Серія економічна. – Львів, 2006. – Випуск 19, ч. 1. – С. 291–300.

8. Биренберг Б.М. Организация управления народным хозяйством в регионе / Б.М. Биренберг.– К.: Наукова думка, 1989. – 212 с.

9. Васьков С.Т. Территориальное управление в новых хозяйственных условиях / С.Т. Васьков– М.: Экономика, 1990. – 191 с.

10. Гальчинський А.С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. / Гашльчинський А.С. – К., 2001. – 248 с.

11. Boudeville J.-R. Problems of Regional Economic Planning/Boudeville J.-R. – Edinburgh:[s. n], 1966.–192p.

12. Іртищева І.О. Управління інституціональними змінами: сутнісно-теоретичний аспект / І.О. Іртищева, І.В. Крупіца // АгроСвіт. – 2013. – № 22. – С. 53–56.

13. Іртищева І.О. Методичні підходи до оцінки ефективності управління інституціональними змінами / І.О. Іртищева, І.В. Крупіца // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 5. – Харків, ХНАУ. – 2013. – С. 48–58.